Talom Asch La sorĉistino el Kastilio

Talom Asch

La sorĉistino el Kastilio

(historia bildo)

Kun permeso de la aŭtoro el juda lingvo tradukis I. Lejzerovicz

Literatura Mondo. Budapest 1933.

Kopiis: Ignaz Krieger

de Blindas Foerenings Bibliotek.

Stockholm 1941.

Antaŭparolo.

"La judeco estas malfeliĉo" — diris Heinrich Heine, kaj en tiuj ĉi vortoj, malgraŭ ilia multmaniera interpretebleco, troviĝas tiu esenca nediskutebla vero, ke esti judo signifas simple esti malfeliĉa. Neŝanĝebla estas la vojo eterna de la Tempo, kaj kiel diligenta sekretario sekvas ĝin la Historio, fidele notante ĉiun ĝian etapon. Kaj la historio instruas nin, ke ĉiu generacio de la homaro signifas aŭ almenau devus signifi progreson, gravan paŝon antaŭen. Evoluado estas ja nerompebla leĝo de l' homaro. Nur en unu detalo certa parto de la homaro ne elmontris homecan progreson: en la persekutado kontraŭ la judoj. Tiurilate la sinsekvaj jarmiloj ne evoluis. Tiurilate estas nenia diferenco inter la antikva egipta periodo, la mezepoko kaj la dudeka jarcento. Tanĝiĝis la rimedoj kaj manieroj, sed la metodo kaj sinteno restis ja la samaj. La antikvaj egiptoj batalis kontraŭ la juda nacio, la mezepoko — kontraŭ la juda religio, la dudeka jarcento — kontraŭ la juda raso. Kaj la sekvoj estis ĉie kaj ĉiam la samaj: masakroj kaj ekziloj.

Motivoj por kontraŭjuda persekutado neniam mankas, ja eĉ nuntempe: se oni volas, la judoj tenas en siaj manoj la kapitalojn de la tuta mondo, kaj se oni volas, estas la judoj ja, kiuj mortigas la kapitalismon per sia komunismo. Se oni volas, la judoj detruas ĉian moralon kaj etikon, kaj se oni volas, oni trovas en ili forĝantojn de nova nekritikebla justeco kaj racio. Tiamaniere ĉiu, se li nur deziras, povas vidi en judo sian plej teruran malamikon. Fanatikeco kaj evito de komprenemo faris la ceteran kaj kompletigas fine la malfeliĉon.

La mezepoko apartenas al la plej malluma periodo de la juda historio. Ĉar superstiĉo kaj fanatikeco estis tiam la ĉefaj motoroj, kiuj funkciigis malamon kaj sangavidon. Kun

funebro kaj ostotremo la judoj pensas al tiuj tempoj, kiam dekmiloj da iliaj samgentanoj estis laŭ ordono de la Sankta Inkvizicio turmentataj ĝis morto en la torturkeloj aŭ publike bruligataj sur la "aŭtodafeoj" de Hispanujo kaj aliaj landoj. Kaj ne sole vivaj homaj korpoj iluminis la gloron de la Inkvizicio. Judajn librojn, verkojn de nacia genio, kreitajn dum jarcentoj, formanĝis ĝiaj flamoj. Kaj ĉio ĉi estis farata ne por ekstermi la malamikon, sed "por savi la pekajn animojn" kaj feliĉigi ilin almenaŭ en la vivo postmorta.

Per flama plumo, trempita en sango, estas skribita tiu ĉi parto de la juda historio. Kaj kvankam pasis jarcentoj, dum kiuj alterne la eksterman mision de la inkvizitoroj prenis sur sin aliaj "animsavantoj" aŭ "kulturportantoj", la terurega periodo de la Sankta Inkvizicio ne povas forviŝiĝi el la memoro de l' juda popolo. Kaj ankoraŭ nun la sola vorto "Inkvizicio" vekas en judo impreson de teruro kaj anksio. Ĝia historio vivas en la popolo, kiu eternigis ĝin per multaj rakontoj, legendoj kaj kantoj.

Kompreneble, tia historio incitas la fantazion de ĉiu impresiĝema artisto aŭ poeto. Ho ve! La vivo montriĝis pli rafinita ol plej altfluga poeta fantazio: ĝi surprizis per roma spektaklo, kiun la plumo apenaŭ kapablas priskribi: tia abundego da sensacio, murdoj kaj intrigoj! Kaj kie artisto trovos tiujn riĉajn abundajn farbojn, kiujn li bezonas por pentri la kolorojn de sango, fontanta el krevantaj vejnoj de inkviziciaj viktimoj, pereantaj en flamoj aŭtodafeaj!?!

Multnombre do svarmas en la juda literaturo rakontoj pri la suferado de la juda popolo en la tempo de la Sankta Inkvizicio.

Sed super ĉiuj ĉi multnombraj pli-malpli bonaj rakontoj brile elstaras, kiel juvelo de l' juda historio, literaturo, la majstroverko de la nuntempa plej granda juda verkisto

Talom Aŝ s. t. "La sorĉistino el Kastilio". Ĝi ne estas historia romano, sed bildo. Ĉar Talom Aŝ estas talentplena artisto. Per vortoj li pentris tiun bildon, per vortoj li elsorĉis tiujn farbojn kaj kolorojn, kiujn paletro de pentristo ne posedas. Por li ne sufiĉis elsenti la grandiozecon de l' juda malfeliĉo; li deziris mem vidi, kiel ĝi efektiviĝis kaj kiel tio estis ebla. Do li vizitis la sudajn landojn de Eŭropo, mem ĉion esploris kaj kontrolis. Kaj li enblovis en la verkon — apud la blindigaj flamoj de la inkviziciaj fajroj — la kolorriĉecon kaj sunon de la sudo.

Kiel dirite, Talom Aŝ estas la plej granda verkisto de l' juda literaturo. Li estas preskaŭ la sola, kies verkoj estas konataj vaste ekster la sferoj de judaj legantoj. Liaj libroj estas tradukitaj en multajn lingvojn. Al la esperantista publiko li estas malmulte konata. Krom kelkaj malgrandaj noveloj, dise aperintaj en diversaj esperantaj gazetoj, neniu pli grava lia verko estis ĝis nun eldonita en esperanto. Antaŭ unu jaro Aŝ festis sian kvindekjaran jubileon, kaj la subskribinto opiniis per aperigo de lia verko en esperranto-traduko ne sole kontribui meritintan honoron al la granda verkisto, sed ankaŭ pliriĉigi la esperantan literaturon per unu el la plej belaj kreaĵoj de la juda verkarto.

La agoj de l' kreado de la Sankta Inkvizicio, la sennombraj "aŭtodafeoj" de la mezepoko, sur kiuj pereis dekmiloj da senkulpaj homoj, formas nigran ĉapitron en la historio de la homara kulturo. La disvastiĝinta tra tuta Eŭropo superstiĉa kredo, ke ekzistas sorĉistinoj, farantaj pakton kun diablo, estis epidemia psikozo, kiu unuavice elmetis al danĝero la judon, kiu estis konsiderata kiel la enkorpiĝo de la diablo mem. Neniam antaŭe kaj pli poste la fanatismo kaj superstiĉo havis tiom abundan kaj sangan rikolton. Fine de la xv-a jarcento papo Inocento viii-a publikigis specialan bulaon, ordonante plej severajn rimedojn por ekstermi la sorĉistinojn! Ja delonge jam pasis tiu tempo de netoleremo

flanke de la katolika eklezio, tamen estas terure eĉ nun memori, ke por akuzi virinon pri diabla sorĉado, sufiĉis malica klaĉo, intrigeto aŭ nura denunco, ke la koncerna junulino havas sur sia korpo iajn suspektindajn signojn aŭ rigardas kun mallevita kapo. Tuj oni trenis ŝin en la torturkelojn, kie oni elmetis ŝin al plej teruraj turmentoj kaj suferoj: oni rompis la ostojn, aplikis la t. n. "hispanan boton", suprentiris sur ŝnuro la viktimon, vipante kaj skurĝante ŝin senkompate, kaj ĉar oni malgraŭ ĉio ne povis malkovri en ŝi la diablon, oni fine bruligis ŝin publike "ad majorem dei gloriam". La viktimon, kondamnitan je morto sur aŭtodafeo, oni kutime ligis al ĉaro aŭ ĉevala vosto kaj tiel vizaĝaltere trenis ŝin tra la stratoj al la loko de l' ekzekuto. Tiun solenaĵon de l' eklezio akompanis la pastraro kun brila pompo. Ofte oni la viktimon, neniiĝantan en la flamoj, torturis ankoraŭ en la lastaj minutoj de l' vivo, ŝirante per ardaj pinĉiloj pecojn de la brulanta korpo en akompano de eklezia kantado. La martireco de la kristanoj en la tempo de antikva Romo estas nur komparebla al tiu de la sennombraj viktimoj de la "sankta" inkvizicio.

Tiu ĉi libro estas protesto de sendependa penso kontraŭ fanatikeco, de kulturo kontraŭ spirita mallumo, de toleremo kontraŭ malamo. Ĝi estas vekrio de generacioj kontraŭ la neesprimebla barbareco de la "sankta" inkvizicio, kiu dum la mezepoko neniigis centmilojn da homaj vivoj per neimageblaj torturoj kaj fajro sole pro tio, ke tiuj viktimoj havis aliajn konvinkojn. Ĝi estas signalo je aspiroj pli noblaj kaj rilatoj pli homecaj.

Izrael Lejzerowicz.

I.

Kaŝitaj trezoroj.

> Al doktoro I.L. Magnes en la signo de rekono kaj estimo dediĉas la aŭtoro.

Tra "Plazza di Judea" en la juda geto en Romo, kiun papo Julio II-a igis pavimi per ŝtonoj kaj ornami per renesanca puto, promenis la Venecia pentristo Senior Cezar Pastilla. Pastilla estis dudekkelkjara viro, li havis longetan vizaĝon kun tre malĝojaj okuloj. Liaj haroj ne estis orde tonditaj. Ili malsuprenpendis malantaŭ liaj ŝultroj en longkreskintaj bukloj, kiuj evidentigis, ke ilia mastro ne zorgas pri ili, kaj ili kreskadis kaj falis laŭvole. Liaj vangoharoj estis trokreskintaj kaj aspektis kiel judaj tempiharoj, kaj tio donis ankoraŭ pli melankolian aspekton al lia vizaĝo. Li ne havis difinitan celon, kien iri. Ĝi tien, en la judan geton, li venis hazarde. promenante inter la malpuraj stratetoj, kondukantaj al tibro, kie de pratempo loĜis la Ttelistoj kaj prostituitinoj de romo, li erarvagis en la judan geton. ekinteresis lin la malvastaj, mallarĜaj stratetoj kaj la multnombraj masonitaj domoj, la turoj kaj Ĝelanguloj, kiuj kvazaУ pendis en la aero super la stratetoj. interesis lin la fremda kaj nekonata arto, la judoj kun la flavaj tunikoj, la flavaj judaj signoj en formo de hebrea litero "s" sur la brustoj, kun la dormoĜapoj, la judaj malsuprentorditaj Ĝapeloj, la virinoj kun vualitaj vizaĜoj, la du bluaj strioj en iliaj vualoj, kiuj atestis, ke ili estas judinoj; la Ĝemizoj, kiujn ili portis sur la tunikoj kaj la multaj briliantoj kaj juveloj, kiuj brilis el iliaj haroj; la longaj modestaj bluaj veluraj vestoj, kiujn portis parto de l' judoj, kio signifis, ke ili estas riĜuloj eminentaj, portantaj mantelojn, kiel la veneciaj doĜoj; la infanoj, kiuj sur siaj tunikoj portis grandajn "kvarangulojn" kun bluaj kaj ore broditaj randoj kun kvastoj, kiuj treniĜadis post ilin kaj kaj

vipis iliajn vizaĜetojn; kaj la tuta negocado kaj marĜandado de unu kun la alia, la monTanĜado,la trenado de varoj el unu domo en la alian — koloraj roboj, pecoj da tolo, veluro kaj silko — ĉio ĉi logis lin. Kaptis lin la fremda kaj riĉa arto, rivelanta sin antaŭ liaj okuloj. Tajnis al li, ke li erarvenis en orientan urbon, en bazaron de la malproksima Arabujo en la sultana regno, pri kio li aŭdis tiom multe da rakontoj de komercistoj kaj maristoj, kiuj vojaĝis en oriento kaj transportadis varojn el Turkujo en Venecion.

Liaj okuloj estis logitaj al homa figuro, kiu sidis sur sojlo de domo. Ĝi estis alta, maldika judo — kun longeta vizaĝo kaj longa pintabarbo, kies komenco estis larĝa kaj la fino — pinta, kun eksterordinare alta frunto. La vizaĝo, kiu rigardis el sub granda malsuprentordita pinta juda ĉapelo, aspektis kiel vizaĝo de sanktulo, trovebla sur la primitivaj religiaj bizantiaj bildoj, kiuj tiel ofte troviĝis en la malnovaj preĝejoj de Italujo. Pastilla estis kvazaŭ surprizita de tiu figuro, kaj li aliris al judo. Kaj ju pli multe li proksimiĝis, des pli simila al Bizantia sanktulo ŝajnis al li la staturo de la judo. La okuloj de l' judo estis bluaj kaj rondaj, kaj sidis kvazaŭ glacie senmovaj en liaj okulkavoj sub la rondaj arksimilaj brovoj. La sojlo, sur kiu li sidis, ne estis sojlo, sed kvazaŭ movebla pordo de butiko, kiu estis duonmalfermita kaj ebena, kiel tablo. La judo sidis sur la tablo kaj ĉirkaŭ li estis sternitaj diversaj ŝtofoj, novaj kaj malnovaj, koloraj manteloj kaj tunikoj, sangeruĝaj silkaĵoj brilantaj kiel sunradioj. Kaj perle brilantaj ŝtofoj, kiuj faldiĝante brilis kiel skvamoj de fiŝo aŭ flugiletoj de papilio. La ŝtofoj kuŝis kunĵetitaj unu super la alia, sed kiam la judo rimarkis, ke la nobela sinjoro proksimiĝas al li, li arigis la ŝtofojn kaj kaŝis ilin sub la longajn larĝajn baskojn de sia mantelo.

— Saluton, nobela sinjoro, — kliniĝis la judo antaŭ la junulo antaŭ ol tiu proksimiĝis al li.

— Saluton, judo, — rediris al li Pastilla, kaj antaŭ ol la judo sukcesis ankoraŭ ion al li respondi, li daŭrigis: -ne kaŝu, judo, viajn silkajn ŝtofojn. Mi ne estas impostisto de la papa fisko; mi ne estas leĝinspektisto de la sankta eklezio, kaj mi ne venis spioni vian konduton. Mi estas pentristo el Venecio kaj civitano de la venecia respubliko. Mi estas oficisto de Lia Eminenco la kardinalo de Venecio. Mi venis en la judan geton por aĉeti silkaĵojn, per kiuj mi ornamos miajn modelojn por la freskoj, kiujn mi pentras por la monaЬejo "Sankta Koro". Judo, montru al mi viajn ŝtofojn, kaj mi pagos por ili per bonaj oraj dukatoj.

La pentristo tintigis la ledan monujon, kiun li portis ligitan al la zonŝnuro kaj kiu estis plena de mono.

Kiam la judo ekaŭdis la vorton "Venecio", kiu estis rifuĝejo por ĉiuj maranoj kaj judoj, ĝemantaj sub la jugo de l' papo, li eksentis simpation al la fremdulo. Tamen li timis lin, ĉar la leĝo, malpermesanta al judoj komercadon kun kristanoj, estis tre severa.

— Ho, nobela sinjoro! Pardonu miajn parolojn. La nobela sinjoro tre bone scias, ke la Sankta Patro, Paŭlo la Kvara (Dio benu lin per multe da jaroj kaj per venko super liaj malamikoj) malpermesis al ni komercadon kun kristanoj. Kial vi elmetu malriĉan judon al danĝero! — mono logas ja, tiom pli efektivaj oraj veneciaj dukatoj, kiuj validas en ĉiuj landoj de l' sultano, (La judo volis diveni, kiom la nobelo-sinjoro havas en sia monujo).

— Vi divenis. Efektivaj veneciaj dukatoj, — tintigas la juna pentristo la monon. -kiuj validas en ĉiuj landoj de l' sultano. Ne duonplumbaj moneroj, kiujn la Sankta Patro trudas al siaj civitanoj akcepti kiel efektivan monon, Ridas la pentristo. -Ne tiimu, judo. Vendu al mi viajn varojn por la kardinalo de Venecio. La venecianoj scipovas kaŝi sekretojn,

— palpebrumas al li la pentristo. -Cetere, kiel vi scias, la Sankta Patro malpermesis nur al la ordinara popolo komercadon kun judoj, sed ne al si mem, nek al kardinaloj, por kiuj leĝoj ne estas kreataj.

— Ho! Por la kardinalo de Venecio! Kiu arogus kaŝi siajn varojn antaŭ lia glora Eminenco? Venu, nobela sinjoro, internen. Mi posedas riĉaĵojn indajn por ornami la palacon de l' sultano de ĉiuj turkoj.

La judo leviĝis de sia loko en la butikfenestro, malaperis kaj ree elmetis sian kapon sub malgranda pordeto, kiu estis kaŝita ie sub la duonfermita fenestro, kaj li enirigis la pentriston en la butikon. Pastilla haltis mirigite, kiam li enrampis post la judon tra la malgranda aperturo en la butikon de l' judo. Interne estis malhele. Malalta, sesangula plafono malsuprenpendis super lia kapo. Murojn li ne vidis: ili disfluis en malklara nebulo. Sed tie kaj ĉi tie ekvidiĝis angulo, kiu tage estis lumigata per malgranda flamo, brulanta en oleujo. En la lumo de la oleujo li vidis, kiel brilas kaj fajreras diversaj ŝtofoj. Kun flama lumo de fajro ekbrilis tie ruĝa velurpeco, kiu tordiĝadis en faldoj kaj kaŝis en ili la lumon de siaj koloroj. el alia brulanta en oleujo. en la lumo de la oleujo li vidis kion? Li sole rimarkis, ke la anguloj estas plenaj de varoj. La judo eltrenis keston kaj, kiam li ĝin malfermis, la pentristo konsterniĝis pro la trezoroj, kiuj malfermiĝis antaŭ li.

La kesto estis plena de diversaj silkaĵoj, veluroj kaj brokatoj, broditaj kaj teksitaj, italaj kaj orientaj, kiuj verŝis lumon plenan de diversaj koloroj. La judo trenis el la kesto unu silkaĵon post la alia, portis ilin al la malgranda giĉeto, teksita el feraj dikaj kradoj, tra kiuj penetris en la kelan butikon malmultaj lumstrioj. La judo levis la silkaĵojn kaj lasis la taglumon fali super ilin, por ke Pastilla pli bone vidu la puran brilon de iliaj koloroj.

La venecia pentristo, kiu kutimis vidi la kolorojn de silko en sia hejmurbo Venecio, ne povis deturni la rigardojn for de tiuj teksaĵoj. Ilia brilo kaj ora lumo igis liajn okulojn trinki tian riĉecon de koloroj, ke li ebriiĝis de ili, kiel de bona malnova vino. Tie estis persaj silkaĵoj, kiuj lumis per koloroj de brilantaj serpentoj. Aliaj pecoj brilis, kvazaŭ inkrustitaj per plej mirindaj juveloj. Aliaj posedis la noblan virgulinan modestan ĉarmon de perloj, kaj estis veluroj — nigraj, kiel la nigra nokto, kaj profundaj, kiel la maro. Ankoraŭ aliaj havis la koloron de sukceno. Kaj kiam la judo tenis ilin en la lumon, ŝajnis al Pastilla, ke la sunradioj glaciiĝis en la silka teksaĵo kaj malsuprenverŝiĝas de sur la silkaĵo, kvazaŭ la judo tenus faskon da sunradioj en la mano.

La malmulta taglumo ne preterlasis ankaŭ la blankan barbon kaj palan vizaĝon de l' judo, kiu staris kun siaj silkaj ŝtofoj ĉe la giĉeto. Kaj la vizaĝo de la judo, kiu en tiu lumo aspektis kiel sanktulo, ravis Pastilla-n same kiel la silkaj ŝtofoj. La vizaĝo de la judo tiel impresis lin kaj incitis lian artistan instinkton, ke li forgesis, pro kio li alvenis. Do li igis la judon montri al li siajn ŝtofojn kaj varojn kun la intenco, ke li havu tempon por studi lian vizaĝon. Li pensis, kiel ĉiu artisto, utiligi tiun vizaĝon de l' judo en unu el siaj sanktaj bildoj. Sed rememorinte, ke tiun vizaĝon portas nekredanto, li — estante bona pia kristano — rezignis je tiu penso.

Dum la tuta tempo, kiam li troviĝis en la butiko, la pentristo aŭdis voĉon, resonantan en la butikon, kvazaŭ ĝi penetrus de tre malproksime tra dikaj muroj. La voĉo estis virina. Ĝi estis duone kantanta kaj duone kvazaŭ preĝanta al dio. Kvankam la voĉo estis malproksima kaj neklara, tamen li aŭdis, ke ĝi sonas per fremdaj nekompreneblaj vortoj. Pastilla-n incitis la vibranta moleco de l' voĉo kaj la nekomprenebleco de l' vortoj. Li jam delonge rimarkis, ke tra giĉeto en la murangulo brilas lumo. Li komprenis, ke tie — malantaŭ la giĉeto — troviĝas la internaj loĝejĉambroj de

la judo kaj ĝuste de tie venas la kantanta virina voĉo. Li tre volis ekrigardi tra la giĉeto por vidi, kio tie okazas. Sed li ne havis la eblon proksimiĝi al tiu angulo. Senĉese montrante al li la silkajn ŝtofojn, la judo tenis lin proksime al la stratfenestro, sed Pastilla-n jam delonge ne interesis la silkaj ŝtofoj. Lin interesis la voĉo, aŭdiĝanta tra la giĉeto. Komence li ne atentis ĝin, sed poste pli kaj pli aŭskultis la voĉon, kiu pli kaj pli profunden penetris en lin, kvankam nekompreneblaj kaj fremdaj estis la vortoj kaj tono. Sed la vibrado, la silenta profundeco de la voĉo ŝprucigis el si ian virgulinan noblecon, kaj tiu voĉo vibrigis ion en li. Fine li trovis okazon por proksimiĝi al la giĉeto. La judo komencis malpaki alian keston de silkaĵoj kaj estis okupita per la malfermado de la multaj feraj bukloj kaj seruroj, per kiuj la kesto estis ŝlosita. Pastilla alproksimiĝis la giĉeton kaj ekrigardis internen.

Li restis konsternita ĉe la giĉeto. En lumo de brulanta arĝenta oleolampo li vidis maljunulon, kiu sidis volvita en tukoj, kaj knabino sidis ĉe liaj piedoj sur benketo kaj kantis ion el libro. La maljunulo certe estis blinda: liaj okuloj estis fermitaj kaj lia vizaĝo estis kvazaŭ teksita el sulkoj. Kelkaj grizaj haroj de lia barbo moviĝis sur lia brusto. La vizaĝon de l' knabino li unue ne rimarkis. Ti sidis kliniĝinta super la libro, kiu kuŝis sur ŝiaj genuoj, kaj li vidis sole la faldojn en la blua veluro, kiu malsuprenfluis super ŝiajn ŝultrojn. La lumo de la oleolampo, kiu pendis sur dika trabo super ŝia kapo, falis kvazaŭ ombrelo sur ŝian kapon kaj ŝultrojn, lumigante ŝin. La brilo de ŝiaj haroj fajreris kun la sama perlofascino, kiel la veluro sur ŝiaj ŝultroj, kvazaŭ perla matenroso ŝvebus super ŝi entute. Sed baldaŭ ŝi turnis sian kapon, kvazaŭ ŝi sentus, ke iu rigardas ŝin. Ti timeme ĉirkaŭrigardis, kvazaŭ serĉante iun. Ti ankoraŭ ne rimarkis lian vizaĝon ĉe la giĉeto, kaj Pastilla havis nur fulmomomenton por vidi ŝin.

Vibranta nobleco plenigis lian koron, en liaj okuloj aperis larmoj, kaj li iĝis plena de religia pieco. Tajnis al li, ke li vidas eksterordinaran aperaĵon, miraklon de Dio. Lin rigardis paro da okuloj, malĝojaj silentaj okuloj. Ankoraŭ neniam li vidis tiel malĝojajn okulojn. La okulkadroj havis longetan formon, kiel la okuloj de egipta knabo, kaj la palpebroj malsuprenpendis super ŝiaj klaraj, kvazaŭ cizelitaj pupiloj. La palpebroj vibris, kaj la okulharetoj vibris kiel okuloj de kolombo, kiu vekas kompaton ĝis doloro. Tamen ŝiaj okuloj ne vekis kompaton, sed profundan malĝojon, — malĝojon ne el tiu ĉi mondo kaj ne el homa doloro. La frunto estis klara, ronda, levita, kaj atingis alten sur ŝia kapo, kiel la frunto de "Sankta Anna" de Leonardo da Vinĉi. La rando de ŝia frunto estis larĝa, kiel ĉe ŝia patro, sed pli kaj pli multe la linioj de ŝiaj vangoj malsuprenkuris longete kaj mallarĝe, kiel la vizaĝo de nobla genealogia cervido. Sed plej aminde reliefiĝis la profunda neperceptebla doloro kaj nekomprenebla malĝojo, kiujn ŝia vizaĝo esprimis, ĉirkaŭ ŝia buŝo. Tio ne estis buŝo. Ĝi estis kvazaŭ viva tranĉo en ŝia vizaĝo. Tia buŝo estis eksterordinare eta kaj mallonga, kvazaŭ ĝi estus kunkreskinta kaj kvazaŭ iu estus distranĉinta la kunkreskintajn lipojn, kiel folietojn de juna, apenaŭ disvolviĝanta ruĝa burĝono. Kaj tiu buŝo refermiĝis, kiel refermiĝas floro en la nokto kaj lasas sur sia rando la roson de l' nokto tiel freŝa estis la eta tranĉo de ŝia buŝo. Kiam ŝi rigardis, ŝajnis al la pentristo, ke ŝi vidas pli multe per la buŝo ol per la okuloj. Pastilla sentis, kiel en lian koron glitas la nobla malĝojo kaj la tremanta ĝojo, fluanta el ŝiaj nefermitaj okuloj kaj nefermita buŝo. Li kredis vidi ne ion realan, sed vizion, aperantan antaŭ liaj okuloj. La lumo de la kandelabro kun la briloj de silkaĵoj kaj metaloj, fajrerantaj el la ombro-vualitaj anguloj, ĉirkaŭprenis lin kvazaŭ en nubon kaj ebriigis lin.

Ti ne teruriĝis, kiam ŝi fine rimarkis fremdan vizaĝon, rigardantan en la ĉambron tra la giĉeto. Tiaj okuloj ne

ekmiris. Ti sole leviĝis de sia loko, kaj Pastilla vidis, kiel la peza veluro falas sur ŝiajn ŝultrojn kaj rondan nukon, kaj aŭdiĝas agrabla tintado de la ornamaĵoj, pendantaj sur ŝi. La bukloj de ŝiaj haroj falis sur ŝian robon kaj tie dronis en la mallumo de l' veluro.

Ti leviĝis kaj proksimiĝis al la maljunulo, metante sur lin siajn longajn kvazaŭ tornitajn manojn. Sed subite ĉio ĉi malaperis, kiel iluzio. Antaŭ liaj okuloj ekbrilis oro kaj bluo. Li ekrigardis malantaŭen kaj rimarkis, ke la judo, ĉe kiu li marĉandis la varojn, ĵetas silkaĵojn super la giĉeton kaj kovras ĉion, kio interne okazas.

— Vera Florenca damasko, — montras la judo la silkaĵojn, - brodita per oro kaj purpuro!

II.

Sankta silentado.

Pastilla serĉis okazon por refoje renkonti la judan knabinon, la filinon de l' komercisto, kiun li vidis tra la giĉeto. Sed li ne havis eblaĵon por renkonti ŝin. Ĉiufoje, kiam li venis en la geton, li trovis ŝlositan la domon sur "Plazza di Judea". La butiko, kie li unuafoje renkontis la judon, ne plu tie troviĝis. Estis nerekoneble, ke tie iam ajn troviĝis movebla pordo. La domo staris morte-muta. La alte elstarantaj malgrandaj fenestroj estis kovritaj per feraj kradoj kaj interne kurtenitaj tiel, ke li ne povis scii, ĉu interne en la domo ekzistas vivo aŭ ne.

Sur fera tabuleto, kiun la vento balancis sur fera stango, li rimarkis eluzitan insignon de antikva Kastilio. De la ĉirkaŭe loĝantaj najbaroj li neniom povis ekscii. La judoj timis kaj evitis lin. Fine li sciiĝis nur tiom, ke la judon, loĝantan en tiu domo, oni nomas "la komercisto el Kastilio". Li estas riĉulo kaj reprezentanto de la granda firmo de l' riĉa maranino "Dona Grazia Mendesa", la "patrino" de la maranoj, kiu fine ekloĝis en Konstantinoplo kaj disvastigis siajn negocojn tra ĉiuj landoj.

Iun fojon li troviĝis sur la placo en la juda geto. Verŝajne estis sabato, ĉar Pastilla-n mirigis la kvieteco, kiu regis ĉirkaŭe. Ĉiuj domoj estis fermitaj. Malofte oni vidis homon, irantan tra la placo aŭ rigardantan el fenestro. Subite Pastilla ekaŭdis kriegon. Li ĉirkaŭrigardis kaj ekvidis, kiel la papaj inspektistoj kaj eklezisoldatoj trenas el diversaj domoj junajn knabinojn kaj junulojn, ien ilin forkondukante en akompano de plorego kaj kriado de iliaj gepatroj, admonantaj ilin en nekomprenebla lingvo. Pastilla konsterniĝis; li ne kredis siajn okulojn: en la kastilia domo, en kiu loĝis la juda komercisto

kaj liun li ĉiam trovis fermita kaj senviva, subite malfermiĝis la malnova konata butikpordo kaj super ĝi malsuprenlasis sin ŝtupo en la straton. Kaj subite super la pordo aŭdiĝis susurado de veluro, kaj li ekvidis la knabinon, kiun li tiam vidis en la giĉeto, kondukatan de du eklezi-soldatoj. Li ne povis vidi ŝian vizaĝon, ĉar sur ŝiaj kapo kaj vizaĝo pendis verda vualo, la signo de judaj infanoj. Sed li povis vidi, ke ŝi sub la vualo klinas la kapon, kaj ŝia eta, kvazaŭ tornita kapo eliĝas el sub la vualo kiel freŝa bela pomo. Malantaŭ ŝi sekvis la komercisto, klinante la kapon same kiel lia filino. Li eĉ ne unu rigardon turnis al la pentristo, kvankam li ŝajnis esti rimarkinta tiun.

Pastilla sekvis ŝiajn paŝojn.

Apud la enirejo de l' geto staris la preĝejo "Sankta Angeliko". La preĝejo, kiel la pordego en la juda geto, havis sub la kruco la surskribon el Jesajo: "Porasti et jadaj kol-hajom al am kŝe oref" (mi ĉiam etendis miajn manojn al la obstina popolo). La preĝejo estis konstruita speciale por judoj, kaj ĉiuj malnovaj dekretoj de iamaj papoj ordonis la judojn viziti ĉiusabate posttagmanĝe la preĝejon kaj aŭskulti la predikojn de kristanaj pastroj. Sed la judoj neniam observis tiun dekreton. Ili savis sin per mono kaj havis en la geto siajn dek "Batlonojn". Tiuj ĉi kutime ĉiusabate iradis en la preĝejon por aŭskulti la predikojn de la pastroj kaj tiamaniere ŝajnigi, ke la dekreto estas observata. La predikoj de l' pastro neniel povis efiki, ĉar la pli multo el la batlonoj, kiujn la geta komunumo elektis, por ke ili anstataŭu ĉiujn en la preĝejo, estis surduloj. Krome ili ŝtopis siajn orelojn, por ke la pastraj vortoj neniel influu ilin. En la tempo de Klemenso IV-a, kiam Tlomo Malho estis en Romo kaj akiris sian mistikan influon je l' papo por la bono de l' maranoj, tiu dekreto entute estis nuligita, kaj la kristana preĝejo en la geto staris fermita. Sed en la tempo de l' papo "Haman", kiel la judoj nomis Paŭlon la Kvaran, tiu dekreto estis renovigata

kun pli granda malbono: la kristaniĝintan judon Josefo-n Mora-n la papo nomis pastro en tiu preĝejo, kaj tiu eksjudiĝinta pastro atentis, ke ĉiuj judoj en la geto regule vizitadu la preĝejon ĉiusabate. La judoj timis pri la junaj infanoj, ĉar Jozefo Mora estis tre elokventa oratoro kaj konsiderata en la tuta lando, kiel unu el la plej efikaj predikantoj — do la judoj kaŝis la infanojn hejme kaj mem iradis en la preĝejon kun memfido. Sed Jozefo Mora spite volis havi junajn senkulpajn korojn kaj ĉastajn senmakulajn orelojn inter siaj aŭskultantoj — do li ĉiusabate sendadis siajn eklezi-soldatojn en la domojn de l' juda geto, kaj ili perforte eltrenadis la gejunulojn, kondukante ilin en la preĝejon.

Kiam Pastilla venis en la preĝejon post la komercisto kaj lia filino, la preĝejo jam estis plena de viroj kaj virinoj, junaj knabinoj kaj knaboj, buboj kun "kvaranguloj" kaj knabinetoj. La katolika preĝejo aspektis kiel sinagogo — ĉirkaŭe ĉio estis pentrita per hebreaj versoj el la libro de profetoj, kaj tiuj versoj nerekte aludis al la kristana religio. Ĉe la orienta muro staris bele skulptita torŝranko kaj super la torŝranko pendis arĝenta kruco kandeloj brulis, grandaj vaksaj kandeloj en juda arĝenta kandelabro antaŭ la sankta bildo. Jozefo Mora, volvita en "talison", staris sur la ambono antaŭ la torŝranko. Tenante en unu mano toron, en la alia — krucon, li parolis al la judoj. Li parolis al la judoj en ilia lingvo: kastilie, kaj citis versojn el la biblio, indikis diversajn lokojn en la talmudo kaj Midraŝ, uzis argumentojn el kabalistaj libroj. Li teruris per geheno kaj promesis hedenon, imagigante per vivaj koloroj la suferojn kaj turmentojn en la geheno kaj pentrante la hedenon. Li konsciigis al la judoj ilian malaltan malbonan situacion, kiel ili estas hontigataj kaj kiel ilia kredo estas mokata.

— Kaj kie li estas, via dio? — Li demandis. -Kie estas via mesio? Kial li silentas? Kial li ne donas al vi signon? Per kio

vi estas pli malbonaj ol la nejudoj? Kial vi igis vin celo de homa mokado kaj malŝatado?

Kaj li etendis al ili la toron kaj la krucon, petante:

— Venu, venu sub ilian ŝirmon!

lia voĉo estis profunda, metalpeza kaj vekis teruron kaj timon Ĝe liaj aУskultantoj. kaj liaj okuloj ardis, lia vizaĜo estis pala kaj malĜoja.

Apud li sidis la papa notario kun granda plumo kaj longa pergameno. Ĉiu judo, kiu aliris la ambonon kaj klinis sian kapon sub la pluvon de la sankta akvo, tuj ricevis de la notario ateston, kiu donas al li civitanajn rajtojn en romo kaj igas lin la sola heredanto de Ĝiuj havaCoj de lia patro, kaj redonas al li la domojn, kiujn la papo konfiskis de judoj, troviĜintajn ekster la limoj de l' geto.

Sur la unua benko, kontraУ la ambono, sidis la dek "batlonoj". inter ili troviĜis Ьaim adoni kaj mordPaj alpi, la "idiotoj" de l' geto. dum edziĜaj kaj aliaj festoj ili ludadis la mortodancon. ilin oni vokadis al la "toPePa". ili havis ankaУ la devon reprezenti la judan komunumon de romo en la katolika preĜejo. Ьaim adoni, kiu estis ankoraУ junulo, Tajnigis, ke lia vango Tvelis pro dentodoloro, kaj ĜirkaУligis sian vizaĜon per peco da lanaCo, kiu sufiĜus por kudri tutan veston. memkompreneble restis malmulte da loko, por ke liaj oreloj estu videblaj, kaj ne nur la voĜo de l' pastro — kiom ajn metalsonanta Ĝi estis — ne penetris tra tiu lanaCo, sed ankaУ kanonpafo ne atingus. la alia bandaĜis sian kapon — pro kapdoloro — per citronoj kaj blankaj viTtukoj. liaj oreloj ankaУ havis malmulte da eblo aУskulti la pastran paroladon. la pastro tiom iritiĜis, ke li malsuprenkuris de la ambono kun la kruco en la mano al la benko, proksimigis la krucon al la vizaĜoj de l' "idiotoj" kaj per la pugno devigis

ilin rigardi la krucon. li perforte forTiris la tukojn desur la vangoj, la viTtukojn desur la kapo kaj devigis ilin kisi la krucon. sed la idiotoj tiel ekkriegis pro siaj "dentdoloro kaj kapdoloro", ke fine oni devis ilin elCeti el la preĜejo.

Jozefo mora turnis sin al la junaj infanoj. li alvokis ilin kun sia metala voĜo kaj terurigis ilin.

— Kompatu, kompatu viajn junajn infanojn, kiujn vi edukas en honto kaj moko, malTatatajn de Ĝiuj, persekutatajn de Ĝiuj! havigu al ili Tirmon sub la kruco! petis la eksjudo.

Sed la junaj infanoj premis sin al siaj gepatroj, kaj murmurado portis sin de orelo al orelo, de patro al filo, de patrino al filino, unu vorto, unu flustro: "ŝma Israel!" Kaj tiu vorto posedis kvazaŭ sorĉpovon. Koroj ektremis. Aŭdiĝis voĉo de prageneracioj, flagregantaj fajroj ekstaris antaŭ la okuloj: brulantaj homkorpoj, grandaj timaj okuloj, tremantaj lastaj vortoj "ŝma Israel!"

Kaj ili staris, junaj kaj maljunaj, infanoj kaj aĝuloj, teren klinante la kapojn, kaj murmuris kun nehoma voĉo:

— ŝma Israel!

Mutigita kaj terurita de tiu voĉo estis Jozefo Mora. Lia koro ektremis, kaj lia sango ekadis sian propran voĉon, kaj li kunmurmuris:

— Tma Israel!

En la angulo de l' preĝejo staris Pastilla. Li teruriĝis pro la fremdo kaj grando, kiun li vidis. Li admiris la infanojn, obstine starantajn kun teren klinitaj kapoj kaj senmovaj manoj. Nenia movo, neniu rigardo al la etendita kruco, kiun la pastro tenis en la mano kaj kiu portas en si savon por ili por tiu kaj la postmorta mondoj. Li ne komprenis, kial ili ne

volas alpreni la kredon, kiu faras finon al ĉiuj iliaj suferoj kaj estas la sola kaj vera kredo. Kial? Kial?

Li ekrigardis la komerciston el Kastilio kaj lian filinon. Lia koro tremis. Al li ŝajnis, ke ŝi etendos la manon al la kruco. Sed ne! Ankaŭ ŝi klinas teren la kapon kiel la aliaj, kaj staras obstina, murmurante ion tra la lipoj. Kaj ŝi estas ja tiom kristaneca, tiel dieca, nobla kaj pia. Ĉu ŝi ne aspektas, kiel la Sankta Madono? Ĉu ŝi ne aspektas, kiel tiu soleca sankta virgulino, al kiu dio alvenas por kuniĝi kun ŝi?

Nur nun li rimarkis ŝian kapon, kiel ŝi klinis sin teren, kaj la doloron, la senfinan, nehoman doloron, kuŝantan ĉirkaŭ ŝia infana buŝo. La doloro de l' mondo malsuprenlumas de ŝia vizaĝo. En ŝiaj okuloj kuŝas malĝojo. Sur ŝian altan klaran frunton ja disverŝiĝis la pieco mem. Li ekhavis la senton genufleksi antaŭ ŝi, levi al ŝi la manojn kaj preĝi al ŝi: "Sankta Maria, Senkulpa Ĉasteco, Vi — klareco de animoj, Vi — kiu portas la dolorojn de l' mondo, kompatu! Kompatu!"

Ekde la unua rigardo, kiam li ŝin ekvidis, li pensis pentri laŭ ŝi la Sanktan Maria-n, tiom simila ŝi estis al Dipatrino. Tiu Virgulino, al kiu Dio rivelis sin, certe havis tiajn malĝojajn okulojn kaj tiun nehoman doloron ĉirkaŭ la buŝo. Sur ŝian vizaĝon certe disverŝiĝis tiu krio, la silenta krio de niaj suferoj kaj la senfina kompato.

Antaŭ tiu vizaĝo homoj genufleksos. Al tiu vizaĝo homoj levos siajn manojn kaj preĝos. Tiuj okuloj verŝos en la homajn korojn eldoloriĝintan noblecon kaj koran doloron, kaj silentan puran amon al ĉio, al ĉio, senfinan pardonon kaj profundan kompatemon tiel, kiel ŝi verŝis ĝin en lian koron...

Li estis veneciano ĝisoste. Li malamis Romon kun ĝia triumfa, sata, regema vizaĝo. Li malamis ĝian arton, kaj plej multe li malamis la junan dion Rafael-on, kiu superregis la

kristanan mondon per la beleco de siaj virinkorpoj, per la sateco de nuda, malriĉa patrinamo. Ho, Venecio, urbo flugilumita per velŝipoj de ĉiuj riveroj kaj maroj! Ho, Venecio, kiu aspektas kiel vizio de Dio, enkorpiĝinta en la blankan marmoron! Ho, Venecio, kies preĝejoj kaj palacoj ŝajnas havi flugilojn kaj ŝvebi en aero!

Sed plej multe li apoteozis la veneciajn pentristojn. Liaj majstroj estis Tintoreto, Ĝorĝoni kaj Belini. Kaj ĉefe St. Anĝeliko, kies Madonojn li vidis en Florenco. Tiu, kiu malsuprenvenigas ĉielajn figurojn kaj vestas ilin per infana senhelpeco.

Sed Romo estis superregata de la juna dio Rafaelo, kiu trakuris la teron, kiel fulmo. La tuta kristana mondo genufleksis kaj preĝis al liaj Madonoj, kiujn li pentris laŭ sia amatino, filino de bakisto. Li sklavigis kaj alforĝis al sia peniko kaj paletro ĉiujn artistojn, kiuj sekvis post li. Ĉiu Madono devis esti simila al la amatino de Rafaelo, la filino de l' roma bakisto. Se ne, la bildo ne havis ŝancon esti akceptita en preĝejon, kaj ĝia majstro mortis de malsato.

Sed Pastilla, kiel ĉiuj aliaj junaj artistoj, tiam jam portis en si la proteston kontraŭ la estreco de Rafaelo. Ne! — Li pensis — La virino, kiun Dio elektis, por ke ŝi nasku la doloron de l' mondo, posedis ne nur perfektan homan belecon, sed ankaŭ ion alian, kio, dum ni rigardas ĝin, forigas de ni la ĉi-mondan amon kaj kondukas nin en pli altan, nehoman, nekompreneblan senliman amon...

Kaj tion esprimis la vizaĝo de l' juda virgulino, la filino de la kastilia komercisto. En ŝia vizaĝo li vidis tiun nekompreneblan belecon, kiu malkaŝas antaŭ ni la misterojn de alia mondo, kaj kiun belecon li serĉis. Al tiu vizaĝo homoj preĝos, preĝos kun tute aliaj intencoj, kun ĉastaj koroj, ne kun malgrandanimaj deziroj, ne pri iom da homa povra

feliĉo, kiel oni preĝas al la Madonoj de Rafaelo, sed alie, tute alie. Senigitaj de ĉia persona deziro, de ĉia eta feliĉo, homoj preĝos pri pli alta feliĉo, pri pli alta redempto. Sed kiamaniere? Kiamaniere li — bona kristano — prenos filinon de nekredanto kaj faros ŝin simila al Dipatrino? Kiamaniere bonaj kristanoj genufleksos antaŭ vizaĝo, pentrita laŭ filino de nekredanto?

Sed tuj viviĝis en li la legendo de Kristo, kaj li demandis sin: ĉu Dio mem ne elektis por Si filinon el tiu gento? Ĉu Ti mem, la Eterna Ĉasteco, la Dipatrino, ne apartenis al tiu nacio? Tio estas ja la nekomprenebla, alta kaj mistika, kio kuŝas en tiu popolo, kiun kaj nur tiun elektis Dio, por ke el ĝi venu la redempto de l' mondo, kaj nur inter ĝiaj filinoj li trovis tiun, kiu portas la belecon, tiel longe de li serĉatan.

Li atendis la patron kaj filinon antaŭ la preĝeja pordo, kaj kiam la komercisto el Kastilio eliris kun sia filino, la pentristo genufleksis antaŭ ŝi:

— Ho, Madono, portanta vizaĝon, kiu plantas piecon kaj noblecon en homajn korojn! Vi ne rajtas kaŝi vian vizaĝon antaŭ vi mem. Dio donis ĝin al vi, por ke vi igu homojn pli belaj kaj pli noblaj. Mi volas pentri laŭ vi bildon de l' Sankta Dipatrino por la monaЬejo "La Sankta Koro". Homoj vidos vian vizaĝon, genufleksos antaŭ ĝi kaj preĝos al ĝi kun ĉasta koro. Ho, Madono, lasu min krei la verkon de Dio por la gloro kaj majesto de Lia nomo.

La junulino silentis kaj teren klinis la kapon, kiel ŝi faris tion en la preĝejo dum la prediko de l' pastro. Pro timo kaj respekto ŝi elaŭskultis lin kaj poste per etaj paŝoj ŝi ekiris post sian patron — Kun teren klinita kapo ŝi ekiris sian vojon.

La pentristo restis unupiede genufleksanta sur sia loko.

III.

La "Pejrem".

En la jaro 1556 la inkvizicio en Ankona bruligis, laŭ la ordono de la reprezentanto de Jesuo Kristo, laŭ la ordono de l' papo, dudek ses maranojn. La aliajn, kiuj konsentis observi la kristanismon, oni katenis kaj ekzilis sur la solecan insulon Malta. La fajro de la inkvizicio en Ankona deprimis la judoijn en la tuta mondo, precipe la judojn de Italujo.

Dum multaj jaroj la maranoj de Portugalujo kaj Hispanujo forkuradis el siaj sangaj kaj fajraj hejmoj en la liberemajn ŝtatojn de Italujo, kie tiutempe regis spirito de klereco, instruiteco kaj humaneco. La papoj Klemenso IV-a, Paŭlo III-a kaj Julio III-a permesis al la maranoj, forkurintaj de la sanga inkvizicio, publike reveni al judaismo, realpreni siajn judajn nomojn kaj vivi sian judan vivon. En la libera respubliko Venecio oni akceptis ilin kun malfermitaj brakoj. Tie ili starigis komercajn interrilatojn kun siaj fratoj, troviĝantaj en la sultanaj landoj, kaj kunhelpis la disvolviĝadon kaj riĉiĝadon de la respubliko. Venecion enviis la duklandoj Ferara kaj Arabena, kiuj, dezirante allogi al siaj ŝtatoj la veneciajn maranojn, per kies helpo ili povus disvolvi sian havenurbon kaj la komercon kun oriento, certigis al la maranoj pli multe da rajtoj kaj permesis al ili konstruadi sinagogojn, judajn presejojn (Tio estis tiutempe la plej granda pruvo de religia toleremo) kaj eduki la infanojn laŭ la spirito de l' judaismo.

En la kortegoj de Ferara, la eta paradizo sur la tero, kies dukoj arigis ĉirkaŭ si poetojn kaj pentristojn, oni pli multe diskutadis pri Virgilo kaj Dante ol pri regnaj aferoj, kaj tie la maranoj ludis gravan rolon. Ili estis ministroj de komerco kaj financoj kaj okupis la plej gravajn postenojn en la socia kaj

regna vivo. En la jaro 1553, kiam Paŭlo III-a, laŭ denunco de l' eksjudiĝinta pastro Jozefo Mora, publike bruligis sur strato de Romo ĉiujn judajn librojn, escepte la Zoharo-n, judoj el Romo kaj aliaj italaj urboj sekrete transsendis siajn librojn al Ferara kaj Arabena por kaŝi ilin ĉe la maranoj, por ke la paroloj de juda libro ne pereu sur la itala tero.

Dum la regado de Paŭlo IV-a ĉio ĉi finiĝis. Laŭ sekreta ordono, oni kaptis la maranojn en la havenurbo Ankona kaj ĵetis ilin en la torturkelojn de la inkvizicio. Multaj el ili estis civitanoj de Turkujo, alvenintaj por mallonga tempo komerci kun Ankona. Parto lastminute rifuĝis en aliajn malgrandajn duklandojn de Italujo, kie la papa potenco ne efikis. Sed la plimulton oni torturis ĝis morto en la keloj de l' inkvizicio; multajn oni ekzilis sur insulojn, kaj dudek ses maranojn oni publike bruligis.

Tio estis preskaŭ la unua fajro, kiun la inkvizicio flamigis sur la itala tero, kaj ĝi vekis angoregon tiel ĉe judoj, kiel ĉe maranoj.

En la domo de reb Josef Pinsi aŭ la komercisto (el Kastilio), kiel oni nomis lin en la geto, kunvenadis la maranoj por sekrete preĝi kaj interkonsiliĝi. Ankaŭ la judoj partoprenis tiujn kunvenojn, ĉar kvankam oni ankoraŭ ne malpermesis al ili la observadon de judaismo, tamen oni fermis ĉiujn sinagogojn, lasante nur unu nefermita. Do, la judoj kaj maranoj ekaplikis la malnovan rimedon, kiel ili kutime faris en Hispanujo kaj Portugalujo, kaj kunvenadis en kaŝitaj keloj por celebri diservojn kaj aranĝi konsultadojn.

Josef Pinsi estis la roma reprezentanto de Donna Gracia Mendesa, kiu tiutempe estis jam rifuĝinta el Ferara kun sia bofilo Josef Nasi kaj kvincent maranoj aŭ judoj en Konstantinnopl-on al la sultano, kie ŝi savis sin kaj sian havaĵon el la ungoj de l' inkvizicio. Granda parto de ŝia

havaĵo estis arestita de la franca reĝo, de la papo kaj aliaj etaj ŝtatoj, al kiuj ŝi pruntedonis monon. Sed ŝi ankoraŭ daŭrigis sekretan negocadon kun la havenurboj de Italujo, kien ŝi sendadis siajn ŝipojn kun varoj el Konstantinoplo al siaj agentoj, kiujn ŝi ĉie havis. Tiaj agentoj estis samtempe la ambasadoroj de l' maranoj. Dank' al ili ŝi ricevadis de ĉie sciigojn pri la maranoj, kaj la agentoj helpis la maranojn forkuri el lokoj, kie oni persekutadis iliin, en la landojn de l' sultano.

— En la profunda trabumita kelo, kie ni unuafoje renkontis la pentriston, ariĝis nun la judoj de Romo. Estis vespero post varmega somertago. Romo dormis ĉe la bordoj de Tibro post la peza seka tago. Malhelaj estis la nigraj kurbaj stratetoj de l' geto, ĝiaj altaj mutaj domoj staris kiel gigantaj ombroj. Tra la stratetoj de l' geto sur la muroj de l' dometoj glitis solecaj ombroj, kiuj malaperis tra sekreta enirejo en la kelon de Josef Pinsi.

La kelo estis nun lumigita: la sola luma ĉelo en tuta Romo. En grandaj arĝentaj kandelabroj brulis oleo-meĉoj. Apud la mallumaj muroj grupiĝadis ombroj de junaj kaj maljunaj homoj, parolantaj sekretojn. Iliaj nigraj vestoj kaj kapkovraĵoj ĵetis terurantajn ombrojn sur la murojn de l' kelo. Sed tuj ĉio silentiĝis. La judoj ariĝis en unu grupon kaj eksilentis.

Pordo malfermiĝis, kaj la kelon eniris la maljuna blinda judo. Kvankam liaj okuloj estis malvivaj, tamen ili brilis el la larĝaj okulkavoj kun tia vigleco, kvazai ili vidus ne la vanecon de tiu ĉi mondo, sed lumon de vero kaj mondon de justeco. Lin kondukis la knabino, la filino de la kastilia komercisto. Tia nomo estis Jefta. Ti tamen ne estis filino de l' komercisto. Ti estis la nepino de la blinda maljunulo. Lia nomo estis Jakov Medigo, laŭ la familia nomo de la Abarbaneloj. Li konsideris sin membro de la familio Abarbanel, kaj li estis rekonata de la hispanaj judoj En Romo kiel ilia gvidanto. Lia familio

pereis pro multa vagado tra la mondo. Multaj el ili estis kaptitaj de korsaroj kaj venditaj kiel sklavoj. Multaj infanoj estis perforte kristanigataj, kaj el la tuta familiio restis nur la maljunulo kun sia nepino, kiu vivis ĉe Josef Pinsi, la agento de la riĉa Mendesa. Kun la maljunulo envenis du senditoj, venintaj al la judoj en Romo: unu, kiu rifuĝis el Ankona, kaj la alia sendita el Konstantinoplo. Li nome estis sendita de la sultano Suliman al la papo koncerne la regatojn de Turkujo; sed li estis ankaŭ la sendita de la riĉulino Donna Mendesa kun sekreta komisio al la judoj en Romo.

En la kelo ekregis silento. Estis aŭdebla la kraketado de l' meĉoj en la oletubetoj. Kvazaŭ glaciiĝintaj restis la ombroj sur la muroj, senmovaj kiel la judoj en la kelo. La maljuna reb Jakov sidiĝis en profundan seĝon, kaj konforme al la kutimo de la hispanaj judoj kaj maranoj, ĉiuj unu post la alia aliris al sia gvidanto kaj kisis lian manon. La maljunulo metis sian manon sur iliajn kapojn kaj benis ilin, murmurante ion. Poste Josef Pinsi, la mastro de l' kelo, en iu sekreta loko frapis la muron, elstarantan en la straton. Ekstere, ĉirkaŭ la domo, ĉe la stratanguloj staris gardantoj, junaj maranoj, kiuj atentis, ĉu ne vidiĝas inspektistoj de la inkvizicio. Ili respondis al li per interkonsentitaj signoj, ke ĉio estas trankvila. Li elŝovis kaŝitan kurtenon, kaj vidiĝis torŝranko. La kunvenintoj komencis preĝi la vesperan preĝon.

Preĝis por ili kantoro, laŭ kiu ĉiuj mallaŭte ripetadis vorton post porto. Post "Tmona Esra" la maljunulo etendis la manon, kiel signon, ke la kunvenintoj eksilentu. En la kelo ekregis silento, kaj la sendito el Ankona stariĝis, aliris al la torŝranko kaj komencis rakonti en kastilia lingvo pri tio, kio okazis en Ankona. Li rakontis, kiel oni subite iun sabatan vesperon atakis ĉiujn sinagogojn en la urbo kaj trenis ĉiujn maranojn, virinojn kaj infanojn, en la kelojn de la inkvizicio, kie oni turmentis ilin per ĉiuspecaj torturoj, oni ligis ilin al la radoj kaj rompmaŝinoj. Multajn oni torturis ĝis morto. Multaj

ne povis elteni la turmentojn kaj akceptis la kristanan kredon. Oni katenis kaj ekzilis ilin sur la insulon Malta. Sed dudek ses maranoj kun la maljuna virino Donna Majora obstine persistis la kredon de siaj prapatroj. Kun eklezia kantado kaj ekleziaj flagoj oni kondukis ilin al la brulŝtipoj, starigitaj por ili sur la urba placo. La maljuna virino Djnna Majora kuraĝigis kaj fortigis la maranojn en ilia kredo per "Tma Israel", kaj ili ĉiuj bruliĝis.

Sankta silento regis en la kelo. Ĉiu lasis la kapon sur la bruston kaj pensis esti preta, kiam veno9s lia tempo.

Subite la maljuna reb Jakov leviĝis de sia seĝo, etendis sian manon, kvazaŭ li vidus iun, kaj ekkriis kun tremanta voĉo:

— Sanktaj martiroj por la nomo de Dio! Sanktaj martiroj por la Nomo de Dio! Sanktaj martiroj!

Kaj la kunvenintoj respondis:

— Sanktaj martiroj!

kaj el dekoj da buŝoj subite elŝiriĝis la vortoj:

— Isgadal veiskadaŝ!

Kaj ĉiuj respondis al ili:

— Isgadal veiskadaŝ!

Kiam la kunvenintoj trankviliiĝis, ekstaris la sendito el Konstantinoplo kaj ekparolis:

— Pri la kaptitaj maranoj, kiujn oni ekzilis sur Malta-n, mi povas sciigi vin, ke ili ĉiuj troviĝas sub la protekto de la granda justa sultano Suliman alta estu lia gloro! — kaj ili

publike servas la unikan vivantan Dion, kaj neniu malhelpas ilin.

— Kiamaniere? Kiamaniere? — Demandis voĉoj.

— La nobla sinjorino Donna Graia Mendesa, kiu estas juvelo de nia popolo, kaj ŝia bofilo, la nobla duko Don Josef Nasi, venis al la sultano kaj ĵetis sin al liaj piedoj, petante indulgon por siaj fratoj. La sultano vidis iliajn larmojn kaj aŭskultis ilian peton. Do, ili sendis siajn ŝipojn al la insulo Malta kaj venigis siajn maranojn en la ĉefurbon de lia granda regno.

— Eterne laŭdata estu la nomo de Dio! Levis la maljunulo siajn manojn al la ĉielo.

La kunvenintoj respondis al li:

— Amen!

— Kaj mi estas sendita de la nobla sinjorino Donna Grazia Mendesa kaj duko Josef Nasi por averti vin, ke neniu ankru ŝipon en Ankona. Neniu vendu tie varojn! Inter la duko de Arbana — kiu estas malamiko de la papo kaj amiko de la maranoj — kaj la judoj el la sultanaj landoj estas farita eterna interligo. Ekde hodiaŭ ĉiuj ŝipoj, irantaj el oriento, evitu la havenojn de Ankona, sed albordiĝu en Arbana. Pekaro, la haveno de Arbana, fariĝu la celpunkto de l' juda komerco. Tie ombru la veloj de l' ŝipoj el oriento, kaj en ilia ombro la maranoj ripozu en paco.

Post li stariĝis la maljuna reb jakov kaj etendis la manojn al la kunvenintoj:

— Idoj de Izrael, turmentataj kaj nobligitaj! Aŭskultu Dion, vian Dion! En la nomo de l' martiroj, en nomo de la verŝita juda sango kaj bruligitaj judaj ostoj mi deklaras fajran

"Pejrem" super Ankona, la sanga lando de niaj malamikoj. Malbenita estu tiu, kiu ankros ŝipon en la haveno de l' papo. Malbenita estu tiu, kiu etendos panon al sia malamiko, helpos lian komercon, pliriĉigos lian havaĵon. Dezertigita kaj ekstermita fariĝu Ankona — Ьerem! Perem!

Kaj murmurado fluis inter la kunvenintoj:

— Perem! Perem!

— Ne dormas la gardisto de Izraelo! — Levis la maljunulo siajn manojn. -Dio kompatas la restintojn inter Izraelo, kaj Li sendis al ni savanton kaj ŝirmanton en la persono de sultano Suliman. Dio fortigu lin super liajn malamikojn! Ho, ne plu verŝiĝos juda sango en Italujo. Ne plu flagros judaj ostoj sur la brulŝtipoj. Dio ne deturnas sian favoron de ni tage, nek nokte. En ĉiu generacio Li sendas al ni savanton. Ni laŭd Dion pro la favoro, kiun Li faras al ni.

Neniu sciis, pri kio la maljuna reb Jakov pensis. Sed ili komprenis, ke io grava okazis. Kaj ili levis kun li la manojn al la ĉielo kaj laŭdis Dion.

Sekvintan matenon konsterniĝis la judoj en Romo kaj ĉiuj Rom-anoj pro la novaĵo, kiu disvastiĝis tra la urbo: la sultano sendis al la papo delegiton, kiu en nomo de lia sultana moŝto deklaris la maranojn civitanoj de Turkujo. pro

ĉiu marano, kiun oni torturos en la keloj de la Inkvizicio, la sultano igos torturi kristanon. Pro ĉiu marano, kiu estos bruligita sur aŭtodafeo en Italujo, la sultano mortbruligos kristanon en sia regno.

Kaj la keloj de la inkvizicio malfermiĝis. Kaj ĉiuj maranoj, turkaj regnanoj, estis liberigitaj je la ĉagreno de l' papo.

IV.

En fajro kaj akvo.

Sur la trono de Kristo en Romo sidis la maljuna, okdekjara tirano Nion Pietro Karafa, sub la nomo Paŭlo la kvara. Estante ankoraŭ kardinalo, dum la regado de Paŭlo la tria, li bruligis la judajn librojn en Romo. Sed Paŭlo la kvara estis sidigita sur la tronon de Kristo, por ke per la veneno de sia fanatismo kaj per la forto de la inkviziciaj torturadoj li konservu la papan potencon, kiu ekŝanceliĝis sub la tiel forta influo de l' herezuloj: Luther en Germanujo kaj Kalvin en Ĝenevo. Paŭlo IV, estante tro senforta por venki la protestantan movadon, kiu komencis disvastiĝi en Germanujo, ekcelis la sagojn de sia kolero kontraŭ la nekredantoj en sia propra regno: kontraŭ la judojn, maŭrojn kaj maranojn.

En sia monaЬa ĉelo, aranĝita kiel ĉelo de jezuita fariseo, super la supraj ĉeloj de l' Vatikano, sidis sur sia malmola benko la altkreska, peze melankolia papo. Lia vizaĝo estis kvazaŭ uragananta maro, plena de tempestaj sulkoj. La longaj haroj de la densa blanka hirta barbo moviĝis rigide, kvazaŭ dratoj. Sed el inter la ondoj de Sulkoj elrigardis desub la densaj brovoj du bluaj infanaj okuloj, estingitaj, senmovaj kiel estingitaj fajroŝtonoj.

— De kiam la Seĝo de Petro estas regata de la sultano de nekredantoj? La papo demandis la mallaŭtan, trankvilan kardinalon Aleksandro-n Fornese, kiu gvidis la eksteran politikon de Vatikano.

— La judo Josef Nasi akiris grandan influon en la kortego de l' sultano. Li estas sultana konsilanto, kaj ni devas gajni lian amikecon. La fajro en Ankona kostis al ni la komercon kun Oriento, — Trankvile respondis la kardinalo.

— Ĉu la sultano diktos al la anstataŭanto de Kristo, kiel li agu kun herezuloj kaj malamikoj de Kristo? — Demandis la papo.

— Romo estas ne nur la ĉefa sidejo de la eklezio, sed ankaŭ la rezidejo de la roma regno. Aliaj regnoj de Italujo riĉiĝis per la komerco kun Oriento dank' al la judoj. Venecio, Ferarra, Arbana gajnis la amikecon de la judaj konsilantoj de l' sultano. Eĉ Hispanujo, la ĉefmalamiko de la judoj, serĉas la amikecon de la juda ministro Josef Nasi. Ĝi ordonis al sia ambasadoro en Konstantinoplo sekrete intertrakti kun Josef Nasi — Tiel oni komunikas al ni el Porto.

Aŭdinte la vorton "Hispanujo", la papo konfuziĝis. Lia vizaĝo ruĝiĝis, kaj liaj okuloj perdis sian kvietecon, ĉar kiom ajn li malamis la judojn kaj maranojn, ankoraŭ pli li malamegis la hispanojn, kiuj militis kontraŭ li.

— Mi pruvos al la sultano de ĉiuj islamanoj, al la judoj, hispanoj kaj ĉiuj aliaj herezuloj, ke en Romo sidas ankoraŭ la anstataŭanto de Kristo, Diris la papo stariĝante. -Iru kaj alvoku mian kuzon, la gubernatoron de Romo.

Vespere, kiam la kardinalo Fornese ĉeestis la festenon de la fama hispana kurtizano Imperia, kiun ŝi aranĝis okaze de tio, ke ŝia afrika papago ellernis deklami verson el poeziaĵo de Virgilo, en la vilaon, kiu staris sur la bordo de Tibro, dum danco, prezentata de junaj nudaj knabinoj, venis viro kun maskita vizaĝo kaj postulis vidi kardinalon Fornese. Kiam la kardinalo demandis, kion li deziras, li flustris en la orelon de l' kardinalo:

— La papo donis sekretan ordonon al la gubernatoron de Romo ekbruligi la judan geton en ĉiuj kvar anguloj kaj zorgi, ke neniu judo saviĝu el la fajro.

La kardinalo paliĝis kaj demandis:

— Kiel vi eksciis tion?

— Mi estas el la kortego de la venecia kardinalo,
— Respondis la viro.

La kardinalo plu ne demandis. Li sciis, ke la venecia kardinalo estas la plej bone informita viro en Romo. La venecia kardinalo estis ne nur reprezentanto de la eklezio, sed antaŭ ĉio reprezentanto de la venecia respubliko. Li sciis, ke la veneciaj spionoj, kiuj servis ĉe la kardinalo, pli rapide ekscias, kio okazas en la papa kortego, ol la kardinaloj. Kaj li sciis, ke li povas fidi lin.

— Junulo, mi ne scias, kiu vi estas, sed vi multe meritas por la Eklezio pro via misio, — Li diris. -Mi esprimas al vi mian dankon.

La junulo respondis:

— Bonfaro pro bonfaro. Mi deziras, ke vi kompense komuniku al mi ĉiun danĝeron, minacantan al la roma geto flanke de l' Vatikano.

— Kion? Ĉu amiko de judoj?

— Ne, amiko de la eklezio.

La junulo demetis la vizaĝmaskon, kaj la kardinalo ekvidis la pentriston Pastilla.

— Pastilla, la penetristo el Venecio! — Miris la kardinalo. - Kion do vi serĉas en la geto?

— Mi perdis tie mian koron, — Respondis la pentristo.

— Kaj la okulo ĉiam gardas tie, kie la koro ripozas, — Ridetis la kardinalo.

Ne helpis la koketado de la bela safirokula Imperia al lia Eminenco, ke li restu ĝis la momento, kiam oni metos ŝian papagon en oran kaĝon, kaj li faru al la papago la honoron aŭskulti la deklamadon de verso el la poemo de Virgilo. Li komprenis, ke la vivo de dekmiloj da homoj estas pli grava ol papago. Tamen li tion ne faris dekmil homoj, nek pro la honoro de la kristana kredo, sed pro la interesoj de la eklezio.

Post duonhoro li kuŝis ĉe la piedoj de l' papo en ties dormoĉambro kaj petegis lin:

— Sankta Patro, la Eklezio estas en danĝero. El Germanujo ni ricevas sciigojn, ke la herezaj teorioj de Luther disvastiĝas tra la lando, kiel pesto. Ankaŭ Anglujo disiĝas de ni. En Francujo disvastiĝas la herezaj pensoj. Tie oni publike bruligis en la urboj la bulaojn de l' papo. La Seĝo de Petro ŝanceliĝas. La reformantoj gajnas pli kaj pli da adeptoj. Nun, se oni plie aŭdos en la mondo, ke vi ordonis bruligi dekmilojn da homoj (oni ja scios, ke la Vatikano faris tion — kaj la senditoj de judoj sidas ĉie, en ĉiuj kortegoj troviĝas judaj kuracistoj kaj financistoj), oni utiligos tion kontraŭ la Eklezio, kaj tio donos materialon al la herezuloj kaj reformistoj daŭrigi iliajn atakojn kontraŭ la eklezio, kaj ili forŝiros de l' Krista Trono popolojn kaj landojn.

La papo kuntiris la okulojn kaj fermis ilin, kvazaŭ li ekdormetus, kaj silentis.

Ĉe la pordo, en angulo, staris la gubernatoro de Romo kun la ordono en la manoj kaj atendis la komision de la Sankta Patro.

— Kion la judoj pagis al vi pro tio? — Fine la Sankta Patro demandis la kardinalon.

La kardinalo silentis momenton. Li leviĝis de sia loko, signis krucon kaj diris:

— Dio atestu, ke mi faras tion sole por la bono de la Eklezio. Elpensu kontraŭ la judoj ĉiajn ajn suferojn kaj turmentojn, sed faru ĝin tiel, ke neniu sciu, ke tio ĉi devenas de la sankta eklezio. La judoj fariĝis potenco en la kortego de l' sultano. Reĝoj kaj dukoj serĉas ilian amikecon. Ili disvastiĝis tra la tuta mondo kaj povas multe helpi al niaj malamikoj.

— Reĝoj kaj dukoj povas serĉi la amikecon de l' judo en la sultana kortego, sed ne la papo de la katolika kredo. Kun la malamikoj de Kristo mi volas havi nenion komunan,
— Energie diris la papo.

Fine ekparolis la gubernatoro de Romo:

— Sankta Patro, se vi ne povas puni ilin per fajro, punu per akvo.

— Al kio vi pensas? — Demandis la papo.

La gubernatoro rigardis la kardinalon. La papo signis al li per la mano, kaj la kardinalo eliris el la papa dormoĉambro, lasinte solaj la Sanktan Patron kaj la gubernatoron.

— La akvoj de l' Tibro ĉiujare elbordiĝas kaj inundas la geton, — Diris la gubernatoro. -Kaj kiam vi devigis la judojn konstrui pli alten la murojn de ilia geto, ili tion tiel ruze utiligis, ke ili fortikigis la bordojn de l' Tibro kaj starigis altajn digojn, por ke la akvo de l' Tibro ne inundu en la geton. En septembro ni ree esperas la elbordiĝon de l' Tibro. Ordonu, kaj ni sekrete forigos la digojn de l' Tibro, kaj kiam la akvo inundos, ĝi en la geton fluegos kaj dronigos ĉion, kio troviĝas en tieaj keloj, — Mallaŭte diris la gubernatoro.

— Kaj vi gardostarigu miajn fidelajn svisajn kaj germanajn soldatojn, por ke dum dudek kvar horoj post la inundo neniu homo forlasu la geton, — Ordonis la papo.

— Mi obeos, — Klinis sin la gubernatoro antaŭ lia sankta moŝto.

— Kaj nun alvoku la judason, la kardinalon.

Kiam la kardinalo eniris, la Sankta Patro ekparolis en pia tono, turnante la okulojn al la ĉielo:

— Ne pro amo al la nekredantoj ni faris tion, ne pro materia profito dum nia surtera vivo ni faris tion, sed pro la Sankta Eklezio, kiu instruas nin ami niajn malamikojn.

Kaj la Sankta Patro prenis la ordonon el la manoj de l' gubernatoro kaj ĵetis ĝin en la brulantan fornon.

Sed la kardinalo rimarkis, kiel en la bluaj okuloj de l' papo ekbrulis mistera flameto.